

КУМІВСЬКИЙ КАПІТАЛІЗМ ЯК ДЖЕРЕЛО ЕКСТРАКТИВНИХ ІНСТИТУТІВ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

М. С. НАУМОВ, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Перманентні кризові явища у сучасній глобальній економіці змушують дослідників постійно переглядати теоретичні концепції та практичні рекомендації щодо регулювання економічних процесів. Серед значної кількості новітніх концепцій найбільшої популярності набула концепція інклюзивного зростання. У науковій спільноті відсутнє одностайне розуміння сутності такого зростання, але для цілей нашого аналізу можна використати визначення, запропоноване Світовим банком, а саме: «зростання швидкими темпами, стале, широко поширене по всіх секторах економіки, що залучає значну частину трудових ресурсів країни і характеризується рівністю можливостей в доступі до ринку праці і ресурсів» [1, с. 188]. Можливості реалізації зазначеної концепції залежать від інститутів, які склались у відповідній країні. Д. Аджемоглу та Дж. Робінсон обґрунтували, що політичні та економічні інститути, які закріплюються в суспільстві, можуть бути не тільки інклюзивними і стимулювати економічне зростання, але й екстрактивними, тобто такими, що стримують економічний розвиток [2, с. 76]. Інклюзивні економічні інститути, як витікає з їхньої назви, сприяють залученню значної кількості членів суспільства до участі в економічних відносинах, що дає їм можливість таким чином отримати дохід. Зазначені інститути включають захист прав приватної власності та рівні права усіх суб'єктів господарської діяльності. Для успішного функціонування інклюзивних економічних інститутів потрібні інклюзивні політичні інститути, які мають перешкоджати регулюванню економікою в інтересах невеликої частини населення. Протилежні інститути – екстрактивні – спрямовані на збагачення вузьких груп шляхом вилучення максимального доходу з експлуатації основної частини населення країни. Досягається це як за рахунок відчуження власності та/або доходів, так і шляхом перешкоджання іншим суб'єктам господарської діяльності отримувати вигоду від участі в економічних відносинах. Відповідно, екстрактивні інститути здатні забезпечити лише екстенсивний тип економічного зростання, як правило, лише в обмеженій кількості галузей за рахунок перерозподілу коштів на їх користь.

Аналіз структури вітчизняної економіки дозволяє зробити висновок про домінування в її структурі галузей, що випускають продукцію сировинного характеру та неглибокої технологічної обробки і спрямовані на експорт. За даними Державної служби статистики України основну частину експорту в січні-листопаді 2019 року становили зернові культури (18,8 % експорту товарів) та чорні метали (17,9 %) [3]. Якщо ж додати, що зазначені галузі контролюються незначною кількістю осіб, то можна констатувати наявність в

Україні потужних екстрактивних інститутів. Для того, щоб з'ясувати джерело їх виникнення і підтримки, на нашу думку, слід звернути увагу на наявну економічну систему. Формально Україні був наданий статус країни з ринковою економікою. Але ретельний аналіз особливостей реалізації господарської діяльності та процесу ринкової трансформації свідчить про наявність сил і процесів у нашій країні, які істотно деформують ринкові відносини. Представники Світового банку застосовують термін «кумівський капіталізм» щодо України і визначають його як «модель економічного управління, в умовах якої на прийняття політичних рішень впливає невелика група компаній» [4]. Дослідження впливу кумівського капіталізму на показники економічного розвитку дали наступні результати:

- лише 2 % фірм є політично пов'язаними, але вони контролюють більше 25 % активів усіх українських компаній;
- політично пов'язаними фірмами використовують різноманітні канали доступу до економічної ренти, серед яких державні закупівлі, бюджетні трансфери, пільгові податкові режими, правила торгівлі, що обмежують імпорт тощо;
- існує зворотна залежність між політичними зв'язками та продуктивністю, що призводить до зменшення темпів економічного зростання в Україні на 1–2 %.

На основі аналізу отриманих результатів можна стверджувати, що стале економічне зростання в Україні буде досягнуте лише за умови зниження нерівності, що, у свою чергу, стане можливим лише за відповідного рівня інклюзивності інститутів. Такий сценарій, очевидно, не влаштуватиме нинішню «еліту», представники якої прагнуть зберегти панівне становище. Саме тому для уникнення відкритих конфліктів у процесі реформ необхідно обрати модель «м'якої деолігархізації». Реалізувати дану модель можна шляхом стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва. Ще одним напрямом перетворень є залучення працівників до результатів роботи підприємств, внаслідок чого у них та інвесторів буде єдина мета – розвиток бізнесу та держави. Перспективним є також впровадження ринку землі, що за умов правильної реалізації сприятиме створенню в сільській місцевості середнього класу та забезпечить додаткові робочі місця. Виконання зазначених завдань залежить від ступеня екстрактивності наявних у суспільстві інститутів та можливості протистояти правлячій «еліті».

Література:

1. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи / О. Д. Прогнімак // *Економічний вісник Донбасу*, 2018. – № 1 (51). – С. 187–197.
2. Аджемоглу Д. Чому нації занепадають / Д. Аджемоглу, Дж. Робінсон. – Київ: Наш Формат, 2016. – 440 с.
3. Товарна структура зовнішньої торгівлі у січні–листопаді 2019 року URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 28.01.2020).
4. Кахконен С. Яка вартість кумівського капіталізму для України? / С. Кахконен. – URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/opinion/2018/03/15/what-is-the-cost-of-crony-capitalism-for-ukraine> (дата звернення: 28.01.2020).